

स्थानीय राजपत्र

सुनकोशी गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड-१० सङ्ख्या-७ सुनकोशी स्थानीय राजपत्र प्रकाशित मिति २०८३/०३/१२

भाग-२

सुनकोशी गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयको सूचना

नेपालको संविधान बमोजिम गाउँ सभाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ।

प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको न्यूनतम् मापदण्ड
२०८३

१. पृष्ठभूमि: बालविकास कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा बालविकास केन्द्र स्थापनालाई प्रमुख क्रियाकलापको रूपमा लिइएको छ। ३ र ४ वर्ष उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र प्राथमिक शिक्षाको लागि तयारीको रूपमा यस कार्यक्रमलाई विस्तार गर्ने क्रममा विद्यालयमा पूर्वप्राथमिक कक्षाको वा समुदायमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको रूपमा सञ्चालन गर्ने नीतिगत प्रावधान रहेको छ। यसै सन्दर्भलाई हेर्दा पूर्वप्राथमिक कक्षा/प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको विस्तार दुरततर गतिमा वृद्धि भएको पाइन्छ तर विभिन्न अध्ययन र समय समयमा भएको विभिन्न अवलोकनबाट प्राप्त तथ्यलाई ध्यानमा राख्दा कार्यक्रमको गुणात्मक स्तरको मापदण्ड निर्धारण गर्नुपर्ने देखिन्छ। हाल भइरहेको प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको विस्तारबाट बालबालिकालाई बालविकासको अवसर प्रदान गरी पहुँच वृद्धिमा सहयोग भएको छ। बालबालिकाको विकासलाई कार्यक्रमका केन्द्रविन्दु मानी हालको केन्द्र विस्तार र बालविकास केन्द्रको अवस्थालाई हेर्ने हो भने बालबालिकाका लागि मैत्रीपूर्ण अवस्थाको व्यवस्था गर्नुपर्ने पनि देखिन्छ। त्यसका लागि बालविकास केन्द्रको न्यूनतम मापदण्ड कायम गरी प्रत्येक बालविकास केन्द्रमा बालबालिकाको उमेर सुहाउँदो सिकाइ उपयुक्त भित्री र बाहिरी वातावरणको व्यवस्थापन हुनुपर्दछ। प्रत्येक बालविकास केन्द्र/पूर्वप्राथमिक कक्षामा सो न्यूनतम व्यवस्था हुनु अनिवार्य गर्ने गराउन आवश्यक पहल हुनु पर्ने छ। न्यूनतम स्तरका रूपमा निम्न पक्षहरूलाई प्रमुख ध्यान दिई बालबालिकाका लागि उपयुक्त सेवा प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ।

२. बालविकास कार्यक्रमको परिचय: बालविकास केन्द्रमा बालबालिकाले भविष्यमा आफूले जान्न र सिक्नु पर्ने धेरै विषयहरूलाई खेल, बाल गीत, कथा, कुराकानी, अवलोकन, चित्र, नाटक जस्ता विभिन्न क्रियाकलापको माध्यमबाट अवधारणागत रूपमा स्पष्ट गरिन्छ। सानै उमेरमा अवधारणा स्पष्ट भएमा बालबालिकाले पछि विद्यालयमा सिकाउने कुनै पनि विषयलाई राम्रो बुझ्न सक्छन् बीचैमा विद्यालय छोड्ने क्रम घट्न जान्छ। यस केन्द्रमा शिशुको मानसिक, शारीरिक, सामाजिक संवेगात्मक विकास गर्न यथेष्ट मौका प्रदान गरिन्छ। बालविकास केन्द्र प्रारम्भिक बाल्यावस्थाको विकाससम्बन्धी अधिकार सुनिश्चित गर्ने एउटा बलियो माध्यम हो। बालविकास केन्द्रलाई शिक्षा विकास तथा मानव स्रोत केन्द्रले दुई किसिमबाट सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गरेको छ:

(क) समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र र

(ख) पूर्वप्राथमिक कक्षा।

३. बालविकास केन्द्रको मुख्य लक्ष्य:

- ३ देखि ४ वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासको अधिकार सुनिश्चित गरी प्राथमिक शिक्षाको लागि तयार गर्ने।

४. बालविकास केन्द्रको उद्देश्य:

(क) बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक विकास गर्ने,

(ख) बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई स्थिति सुधारमा सहयोग गर्ने,

(ग) बालबालिकालाई क्रियाशील बनाई सिर्जनशील हुन प्रेरित गर्ने,

(घ) प्राथमिक शिक्षाको तयारीका लागि सिक्ने क्षमतामा वृद्धि गर्ने ।

५. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र र पूर्वप्राथमिक कक्षाको परिभाषा:

(क) समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र

बालबालिकाको उमेरअनुसार चौतर्फी विकास, सिकाई क्षमता विकास, कक्षा १ मा विद्यालय भर्ना हुन तयारी गर्ने अभिप्रायले समुदायले सञ्चालन गरेको केन्द्रलाई समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र भनिन्छ। यस प्रकारको केन्द्रमा ३ र ४ वर्ष उमेर पुगिसकेका दुई उमेर समूहका बालबालिकाहरूलाई एउटा स्थानमा बसेर सिक्ने वातावरण बनाइन्छ। यस्तो केन्द्र सञ्चालन गर्न एउटा सहजकर्ताको व्यवस्था गरिन्छ। यस प्रकारको केन्द्र प्राथमिक विद्यालयको पहुँच भन्दा करिब १० देखि १५ मिनेट टाढा हुनु पर्ने छ। विशेष गरी यस प्रकारको बालविकास केन्द्रले ३ र ४ वर्ष पुगेका ग्रामीण क्षेत्रमा सबै बालबालिकाको बालविकास गर्ने अधिकार सुनिश्चित गर्ने लक्षित गरिन्छ। यस्तो केन्द्रमा प्रत्येक वर्ष नयाँ ३ वर्ष उमेर पुगेका बच्चा भर्ना लिने र ५ वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकालाई विद्यालयको कक्षा १ मा भर्ना गर्ने गर्नु पर्छ। यस्ता केन्द्रमा दैनिक चार घण्टाका दरले हप्ताको ६ दिन कक्षा सञ्चालन गरिन्छ।

(ख) पूर्वप्राथमिक कक्षा

पूर्वप्राथमिक कक्षामा ४ वर्ष उमेर पुगेका बालबालिका १० देखि १५ मिनेटको दूरीमा रहेका प्राथमिक विद्यालयको पूर्वप्राथमिक कक्षामा भर्ना

गरिन्छ जसलाई ५ वर्ष उमेर पुगेपछि कक्षा १ मा भर्ना गर्ने गर्नुपर्दछ। एउटा विद्यालयमा २५ जनासम्मको लागि विद्यालयभित्र छुट्टै एउटा कक्षाकोठा र १ जना छुट्टै तालिम प्राप्त सहजकर्ताको व्यवस्था गरी ४.३० घण्टासम्म बालबालिकाको स्तर सुहाउँदो क्रियाकलापद्वारा बालबालिकाको चौतर्फी विकास र कक्षा १ को निमित्त तयारी गरिन्छ। यो पूर्वप्राथमिक कक्षा विद्यालय व्यवस्थापन समितिले सञ्चालन गर्छ। पूर्वप्राथमिक कक्षामा कक्षा १ का विद्यार्थीलाई समावेस गर्न मिल्दैन। त्यस्तै पूर्वप्राथमिक कक्षाका बालबालिकालाई १ कक्षाको विद्यार्थीसँग मिसाएर सञ्चालन गर्न पनि मिल्दैन।

६. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र र पूर्व प्राथमिक कक्षाको न्यूनतम मापदण्डः
प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको न्यूनतम मापदण्ड देहाय बमोजिम हुनेछ।

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
१. भौतिक पूर्वाधार	घर कटेरो वा कोठा	बालविकास केन्द्र र पूर्वप्राथमिक कक्षा बालबालिकाको घरबाट १० देखि १५ मिनेटको पहुँचमा हुनु पर्नेछ। बालविकास केन्द्रको कोठाको लम्बाइ १८ फिट, चौडाइ १६ फिट र ८ फिट उचाइ, उज्यालो प्रकाश आउने, हावा	कम्तिमा प्रति बालबालिका को लागि २.०० वर्गमिटर क्षेत्रफलको कोठा

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		आवतजावत हुनसक्ने, स्थानीय वातावरण अनुकूल कम्तिमा ४ ओटा भूम्याल तथा एउटा ढोका भएको ताला लगाउन मिल्ने घर वा कोठा हुनु पर्नेछ। कक्षाकोठामा बालबालिकाको स्वास्थ्यलाई अनुकूल तापक्रम (जाडोमा घाम आउने गर्मीमा हावा पस्ने) भएको कोठा हुनु पर्नेछ। कोठाको क्षेत्रफल उपस्थित बालबालिकालाई स्वतन्त्र रूपले बस्न, चलन, खेल्न तथा सुत्न पुग्ने हुनु पर्ने। बालविकास केन्द्र वा पूर्वप्राथमिक कक्षा खुल्ला इनार, पोखरी, भीर र खोलाबाट टाढा स्थापना भएको हुनु पर्नेछ। विद्यालयको हाताभित्र बालविकास केन्द्र अथवा पूर्व	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		प्रथमिक कक्षा सञ्चालन गर्नु पर्ने भएमा विद्यालय भन्दा केही पर स्थान उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। यदि विद्यालय दुई तले भएमा बालविकास केन्द्रका लागि भुईँ तल्लामा कोठा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। बालविकास केन्द्रका लागि विद्यालयमा खेल्ने ठाउँ तथा बालबालिका सुहाउँदो शौचालयको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।	
	कक्षा र कोठाको वातावरण व्यवस्था	कक्षा कोठा कम्तिमा ५ जनाको ५ ओटा सानो-सानो समूह र २० देखि २५ जना बालबालिको ठूलो समुहलाई स्वतन्त्र रूपले बस्न, चल्न, खेल्न, नाँचन, घेरामा बसेर छलफल गर्न उपयुक्त ठाउँ हुनु पर्नेछ। कोठा सफा,	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		सुरक्षित, आकर्षित र सजिलै हिड्डुल गर्न सकिने हुनु पर्नेछ। उपयुक्त शैक्षिक खेल सामग्री बालबालिकाको पहुँच हुने गरी व्यवस्थित रूपले ख्याकमा राखिएको हुनु पर्नेछ। प्रत्येक सिकाइ क्षेत्रका लागि सामान राख्ने छुट्टाछुट्टै ख्याकको व्यवस्था गर्ने साथै बच्चाको व्यक्तिगत सामान राख्न छुट्टै ख्याकको व्यवस्था हुनु पर्नेछ। विषयवस्तु अनुसारको आवश्यक सिकाइ सामग्रीहरू सजाएर राखिएको हुनुपर्नेछ। अन्य सामग्रीहरू सुरक्षित रूपमा बच्चाले नभेट्ने ठाउँमा राखिनु पर्नेछ। विषयवस्तुअनुसार मात्र आवश्यक सामग्री झिकेर प्रयोग गर्नु पर्नेछ।	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		बालबालिकाले तयार पारेका क्रियाकलापहरू सबै केटाकेटीले देखेगरी बालबालिकाको आँखाको लेभलमा भित्तामा टाँस्नु पर्नेछ। पाटीको साइज कम्तीमा ३ फिट लम्बाई र १.५ फिट उचाईको हुनुपर्नेछ। पाटी कुनैपनि किसिमको स्थानीय सामग्री प्रयोग गरी बनाउन सकिनेछ। सहजकर्ताले सिकाईको लागि प्रयोग गर्ने पोष्टर या चित्र राख्नका लागि बच्चाको आँखाको उचाइमा रहने गरी एउटा नरमपाटीको व्यवस्था हुनु पर्नेछ। कक्षाकोठामा व्यवस्थित रूपले बालबालिकालाई खेलन बालुवा, पानी र माटोका व्यवस्था गरी खेलन दिएको हुनु पर्नेछ।	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		कक्षाकोठाको चारैतिर बालबालिकाले लेख्न मिल्ने उचाइमा कालोपाटीको व्यवस्था हुनु पर्नेछ। कक्षाकोठाभित्र भित्तामा विषयवस्तुमा आधारित पोष्टर टाँसिएको हुनु पर्नेछ। कक्षाकोठा रमाइलो बनाउन विभिन्न खेल्ने सामग्रीका साथै मौसम, बार, अनि दिनहरुको चार्ट तथा घडी र अन्य सामग्रीहरु बालबालिकाले देख्ने गरी राख्नुपर्नेछ।	
	बसाईको अवस्था	स्थानीय स्तरमा उपलब्ध सामग्रीहरु जस्तो: साना साना ढुङ्गा, कपडाको टुक्रा, छेस्का, बीउबिजन, मौसम अनुसारको बोटविरुवा, स्थानीय स्तरमा उपलब्ध खेलौना संकलन गर्ने र उपयुक्त सिकाइ क्षेत्रमा	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		व्यवस्थित गरी राखिएको हुनुपर्नेछ। बालबालिकाले प्रयोग गर्ने सामग्री उनीहरू आफैले झिक्न र राख्न सक्ने गरी व्यवस्था गरिएको हुनुपर्नेछ। बालबालिकालाई भुँईको चिसो र फोहोरले असर नपर्ने गरी बसाइको लागि गुन्द्री/नरम/चकटी/फल्याक को व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ। कोठाको क्षेत्रफल लम्बाइ १८ फिट र चौडाइ १६ फिटभन्दा बढी भएमा मात्र होचो ४ जनाको निम्ति एउटा टेबल र प्रत्येक बालबालिकालाई १/१ ओटा स-साना भुँईबाट ८ इन्च उचाइमा रहने गरी हलुका कुर्चीको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		यदि कुर्सी टेबलको व्यवस्था गरिएको भए सो आवश्यकता अनुसार सजिलैसँग सार्न मिल्ने हुनु पर्नेछ। बसाई व्यवस्था सानो समूहको क्रियाकलापलाई मिल्दो हुनु पर्नेछ। क्रियाकलाप अनुसार सानो तथा ठूलो समूहमा बस्न र समूह विभाजन गर्न मिल्ने बसाइ व्यवस्था हुनु पर्नेछ। बालबालिकाहरू एकअर्कासम्म सहजै पुग्न मिल्ने र हिड्नुल गर्न मिल्ने गरी बस्ने व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ।	
	सिकाइ क्षेत्रको व्यवस्था	केन्द्रको कोठाभित्र बालबालिकाले आफै खेलदै सिक्ने वातावरण बनाउन निम्न सिकाई क्षेत्रको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछः	आरामको लागि छुट्टै स्थानको व्यवस्था गर्न सकिने छ।

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		पुस्तकालय/भाषा सिकाइ क्षेत्र: जसमा बालकथा, बच्चाहरूलाई चित्रात्मक तथा अङ्क तथा अक्षरको ज्ञान हुने पुस्तिकाहरू, फलाटिन बोर्ड, विभिन्न चराचुरुङ्गी पशुपङ्क्षी, मानिसको मूर्ति गणित सिकाइ क्षेत्र: अंक अंकित पजल, रङ्गीन डोमिनो, स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने बियाँ, काठ तथा ढुङ्गाका सानासाना टुक्रा अभिनय क्षेत्र: जसमा पुतली, भाँडाकुटी, सामानहरू सिर्जनात्मक सिकाइ क्षेत्र: जसमा ब्लक, पजल, उत्रे बुत्रे सामग्री, रङ्ग, ब्रुस, आकार साइज मिलाउने, छुट्याउने, विभिन्न रङ्गको कागज, माटो,	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		बालुवा, पानीको व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ। स्वावलम्बन सिकाइ क्षेत्र: जसमा तुना बात्रे, इजार बात्रे, फस्नर लगाउने, हुक लगाउने, टाँक लगाउने सामग्रीहरू। विज्ञान सिकाई क्षेत्र: जसमा तराजु, स्केल, माटो, बालुवा जस्ता बच्चाको अभ्यास गर्ने सामग्रीहरूको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।	
	सहजकर्ता ले गर्नुपर्ने आवश्यक व्यवस्था	सहजकर्ताले आवश्यक गीत, कथा, चित्र, दैनिक कार्यतालिका, पोष्टर साईजमा बनाएर भित्तामा टाँसेको हुनु पर्नेछ। पाठ्यक्रम, शिक्षण सहयोगी पुस्तिका बाल कथा र उमेर सुहाउँदो उपयोगी पुस्तकहरूको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		वर्षमा दुईपटक प्रत्येक बालबालिकाको तौल तथा उचाइको नाप लिई अभिलेख राख्ने। उचाइ नाप्न बच्चालाई भित्तामा उभ्याई इञ्चटेपको प्रयोग गरी नाप्ने व्यवस्था हुनु पर्नेछ। अभिभावकलाई आफ्नो बालबालिकालाई अनिवार्य रूपमा खाजा घरबाटै पठाउन जानकारी गराउनु पर्नेछ। बालबालिकाले ल्याएको खाजा समयमा खुवाउने व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ।	
२.स्वास्थ्य सरसफाई पोषण र सुरक्षा		प्रत्येक बालबालिकाका लागि पुगदो सफा र सुरक्षित पिउने पानी तथा सरसफाईको लागि थप आवश्यक पानीको व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ।	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		प्राथमिक उपचारको बाकसको व्यवस्था हुनुपर्ने जसमा साधारण चोटपटक लाग्दा प्रयोग गर्ने औषधिहरू जस्तै: डिटोल, कपास, ब्याण्डेज, टेप, बेटाडिन उक्त बाकसमा राखिनु पर्नेछ। मुखबाट खाने कुनै पनि औषधि सो प्राथमिक उपचार बाकसमा राखिनु हुँदैन। स्वास्थ्य चौकीबाट उपलब्ध गराइने नियमित स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ। बालबालिकाको स्वास्थ्य परीक्षण वर्षमा २ पटक स्थानीय स्वास्थ्यकर्मीलाई केन्द्रमा बोलाइ गराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ।	
	धारा पानी र	बालविकास केन्द्रमा शुद्ध खानेपानीको व्यवस्था हुनु पर्नेछ।	बालबालिका को पहुँचमा

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
	शौचालय को व्यवस्था	तोकिएको मापदण्डअनुसार बालबालिका सुहाउँदो शौचालयको व्यवस्था गरिनु पर्नेछ। शौचालय चिप्लो, थुनिने, डरलाग्दो, अग्लो, लड्ने र खतरापूर्ण, फोहोर, किरा जीवजन्तु लुक्ने किसिमको हुनु हुँदैन। शौचालयमा मग, बाल्टिनमा पानी र साबुनको व्यवस्था हुनु पर्नेछ।	स्वच्छ र शुद्ध पिउने पानीको धाराको व्यवस्था गर्न सकिने
३. केन्द्रमा न्यूनतम हुनुपर्ने सामग्री	सिकाइ क्षेत्र अनुसारको खेल सामग्रीहरू	स्वाबलम्बनका सीप, बौद्धिक, सामाजिक, सम्बेदात्मक, भाषिक, शारीरिक विकाससँग सम्बन्धित खेलौना: बालबालिकालाई क्रियाकलापमा संलग्न गराउन वास्तविक सामग्रीहरू झल्काउने स'साना निम्न खेलौनाहरूको व्यवस्था	प्रत्येक कुनामा बालबालिका को एक समूह (५ जना) का प्रत्येकले प्रयोग

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		गरेको हुनुपर्ने जस्तो: पुतली, ब्लक, मान्छे, पशु, घर, चरा, स्वस्थ चौकी, विद्यालय आदिको मोडुल १।१ सेट। डोरी बाँध्ने, हुक लाउने, टाँक लगाउने, तुना बाँध्ने, चेन लाउने जस्ता क्रियाकलाप गराउने मोडल बोर्ड १।१ सेट। तराजु, स्केल, माटो, बालुवाजस्ता बच्चाले अभ्यास गर्ने सामग्रीहरूको व्यवस्था गर्ने। · ऐना १ वटा · घडी १ वटा · मौसम चार्ट १ वटा · बार चार्ट १ वटा · नेम कार्ड २५ वटा · २ ह ४ इञ्चको विषयवस्तु अनुसार डोमिनो कम्तिमा १२ सेट (शरीर, परिवार, चराचुरुङ्गी,	गर्न वा खेलन पुग्ने सामग्री वा एकै प्रकारका सामग्री समूहका (५ जना) प्रत्येकलाई पुग्ने गरी · स्थानीय सामग्रीलाई प्रयोग गरी बालबालिका लाई उपयुक्त र आकर्षक हुने किसिमका

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		बोटबिरुवा, कीरा फट्याङ्ग्रा, फूल, भाँडावर्तन, जनावर लुगाफाटा, बाजागाजा, सागसब्जी, माछा) निम्न साइजमा काठका टुक्रामा तल लेखिएका कुरा समावेश हुनु पर्नेछ ४.५ इञ्च साइजको अक्षर बोर्ड ४.५ इञ्च अंक रहेको अक्षर बोर्ड ६ ह ८ इञ्च फल्यास कार्ड विषयवस्तु अनुसारको प्रत्येक विषयमा ५ ओटा - पजल कम्तिमा १२ पिसको पजल १२ किसिमको विषयवस्तुसँग मिल्दो। - भान्छाका सामानहरू कपडाका सामग्रीहरू	खेलौना- / सामग्री बालबालिका हरूलाई तौल लिने र नाप लिन सामग्रीहरू

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		- कपडाको ८ इञ्चको नेपालको झण्डा १ ओटा . ४ रङ्गको कपडाको फित्ता ८ ओटा - हाते रिड ४ ओटा - कपडाको बिनबाग ४ ओटा (विभिन्न साइजका) . पुतली कम्तिमा २ जोडी - लम्बाइ १६ ह २४ इञ्च फ्लाटिन बोर्ड १ ओटा . २५ ओटा पकेट भएको चार्ट १ सेट १२ देखि १८ इञ्चसम्मको रबर बल २ ओटा . पपेट १ जोडी - पुतली परिवार १ सेट ३.५ ह २.५ इञ्चको नाम कार्ड २५ ओटा झुन्डाउन मिल्ने गरी - पुस्तक-पुस्तिकाहरू - चित्रकथा किताव ' १२ ओटा - बाल गीतको किताव' १	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		• बाल कविता किताब १ अन्य सामग्रीहरूमा • स्पर्शिका सामानहरू ५ ओटा-जोडाको १ सेट (खस्रो, चिप्लो, नरम चिज राखेर बनाएको बोर्ड • स्वावलम्बी सीप सिकाउने सामानहरू २ सेट (जस्तै: तुना बान्ने, इजार बान्ने, फस्नर लगाउने, हुक लगाउने, टाँक लगाउने) • विन व्याग ५ ओटा (विभिन्न साईजका) • छनछना आवाज आउने खेलौनाबाजा १ ओटा • विभिन्न आवाजको जोडा मिलाउने वस्तुहरू ४ जोडाको सेट • स्थानीय ठोस वस्तुहरू विषयवस्तुअनुसार संकलन गर्ने र सिकाइमा प्रयोग गर्ने।	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		स्थानीय स्तरमा खेलौनाको रूपमा प्रयोग गर्न सकिने सामग्रीहरू जस्तै: • बाँसका टुक्राहरू • विभिन्न आकार र प्रकारका टुङ्गाहरू • मकैको खोया • विभिन्न किसिमका बियाहरू • कपडाका टुक्राहरू • काठका टुक्राहरू • नरिवलको खपडा • लप्सीका बिया ३ नम्बरको भर्ना पुस्तिका - १ • बैठक पुस्तिका - १ • हाजिरी रजिस्टर - १ • लेखा पुस्तिका - १ • स्वास्थ्य पुस्तिका - १ • हरेक बालबालिकाको निम्ति १।१ ओटा व्यक्तिगत फाइल	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		२४ गेज १८“१२ को १ ओटा पूर्वलेखन अभ्यास पुस्तिका प्रत्येक बालबालिकालाई १।१ ओटा - हरेक बालबालिकालाई १।१ ओटा लेखन अभ्यास पुस्तिका	
४. बाहिरी वातावरण	बाहिरी खेलका सामग्रीहरू	बालबालिकालाई खेलन उपयुक्त खेल सामग्रीहरूको व्यवस्था: जस्तै: चिप्लेटी, टायरको टनेल, ढिकिच्याउ, पिङ्ग, चिप्लेटी, भङ्ग्याड, बलहरू, स्किपिङ, जिगस	शीतलका लागि चौरमा रुख र राम्रोका लागि फूलबारी बगैँचाको व्यवस्था गर्ने चौरलाई घेराबारले बार्न सकिने
५. केन्द्र		७ देखि १३ जनाको एक समावेशी व्यवस्थापन समिति	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
सञ्चालन व्यवस्थापन समिति		गठन गरी केन्द्र सञ्चालन गरिएको हुनु पर्नेछ । - सो सञ्चालन समितिले नियमित रूपमा केन्द्र सञ्चालन गर्न सहयोग पुऱ्याएको हुनु पर्नेछ । - बैठक नियमित र सक्रिय रूपमा सञ्चालन भएको हुनु पर्नेछ । - बालविकाश केन्द्र शनिवार तथा स्थानीय बिदाको दिन बाहेक दिनको ४ देखि ४:३० घण्टा, हप्तामा ६ दिन नियमित सञ्चालन भएको हुनु पर्नेछ । - बालबिकास केन्द्र दिगो र गुणात्मक किसिमबाट सञ्चालन गर्नका लागि अभिभावक र व्यवस्थापन समितिको राय सल्लाहमा आर्थिक सहयोगसम्बन्धी नीति नियम	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		बनाउने तथा सहयोग जुटाउने व्यवस्था गरिएको हुनु पर्नेछ। - व्यवस्थापन समिति तथा अभिभावकहरूको मासिक बैठक नियमित बसिएको पर्नेछ। ४ वर्ष पूरा भएको तर ५ वर्ष पूरा नभएका बच्चाहरू मात्र केन्द्रमा समावेश गरिएको हुनु पर्नेछ	
६. मानवीय स्रोत साधन	सहजकर्ता को योग्यता, गुण र व्यवहार, सीप	सहजकर्ता कम्तिमा १० कक्षा उत्तीर्ण भएको हुनुपर्ने। (सहजकर्ता स्थानीय तथा सम्बन्धित ठाउँको भाषा बोल्न सक्ने विवाहित र सकभर २५ देखि ३५ वर्षका महिलालाई प्राथमिकता दिने), प्रारम्भिक बालविकास विषय लिएर कक्षा १० उत्तीर्ण गरेको उम्मेदवारलाई विशेष प्राथमिकता दिन सकिनेछ।	सहजकर्ताले आफ्नो ज्ञान सीपका लागि फुर्सदका समय (बालबालिका सुतेको समय) को प्रयोग गर्ने। नजिकका

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		९० घण्टाको आधारभूत व्यावहारिक तालिम प्राप्त गरेको। - प्रत्येक बालबालिकालाई समानरूपले माया र राम्रो व्यवहार गर्ने। - प्रत्येक केन्द्रको निम्ति १ जना सहजकर्ताको व्यवस्था गर्ने। - प्रत्येक बालबालिकाको आवश्यकता अनुरूप सहयोगको लागि तत्पर हुनुपर्ने। - सहजकर्ताले बालबालिकालाई सुरक्षित महसुस गराउन सक्नुपर्ने। - बालबालिकालाई मायालु तवरले र नम्र रूपले अन्तर्क्रिया गर्ने। - पिछडिएका, अपाङ्ग र विशेष ध्यान दिनुपर्ने बालबालिकाहरूलाई	सहजकर्ता, स्रोत व्यक्तिहरू समय-समयमा भेला भई आपसी छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने। सहजकर्ता बालबालिका को घर जाने र अभिभावकसँग ग अन्तर्क्रिया गर्ने। सहजकर्ता र

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		सौहार्दतापूर्वक स्वागत गर्ने र तिनीहरूको आवश्यकता रुचि र क्षमतालाई ध्यानमा राखी क्रियाकलापमा संलग्न गराउने। नियमित रूपमा (कम्तिमा हरेक वर्षमा शैक्षिक सत्र शुरुवात हुनु अघि) अभिभावकलाई अनिवार्य अभिमुखीकरण गरेको हुनुपर्ने। केन्द्रमा आउने वित्तिकै बालबालिकाको स्वास्थ्यको साधारण निरीक्षण गर्ने। बालबालिकाहरू बढी सक्रिय हुने क्रियाकलापमा जोड दिने। सहयोगी कार्यकताले कक्षा सञ्चालनका लागि आवश्यक तयारी गर्ने। सहजकर्ताले आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रमका उद्देश्य मिल्दो सिकने वातावरण र क्रियाकलाप गराउने,	बालबालिका का समुदायमा घुम्ने। बालबालिका केन्द्र बाट विद्यालय भर्ना हुनु अघि केन्द्रबाट प्रमाणपत्र सहितको बिदाइ कार्यक्रम हुनु पर्ने।

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		- केन्द्र अथवा पूर्वप्राथमिक कक्षामा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको उचित प्रयोग, भण्डारण र समय समयमा परिवर्तन गर्ने व्यवस्था तथा संरक्षण गर्ने, - बालबालिकाको लागि सहज हुने गरी उनीहरूको आँखाको सिधा पर्ने गरी उनीहरूको उचाइमा रहेर आकर्षक रूपले अन्तरक्रिया गर्ने, - बालबालिकाका विशेष क्रियाकलापहरूलाई अभिलेख राख्न बालबालिकाका प्रत्येक क्रियाकलापहरूमा अवलोकन गर्ने, - समुदायमा प्रचलित कथा, गीत र स्थानीय परिप्रेक्षमा प्राप्त स्रोतहरूसँग बालबालिकालाई परिचित गराउनु पर्ने,	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
	सहजकर्ता को काम	समुदाय, अभिभावकसँग संमन्वय गर्न सक्ने हुनु पर्ने, . दैनिक कार्ययोजना तयार गरी सोअनुसार केन्द्र सञ्चालन गर्ने, . बालबालिकालाई आवश्यक पुस्तिका, खेलौना उपलब्ध गराएको हुनुपर्ने, . स्थानीय सामग्रीको प्रयोग गरी बालबालिकाको शारीरिक मानसिक विकासका लागि उपयुक्त सहयोग गर्ने, . समय-समयमा अभिभावकलाई केन्द्रमा ल्याई छलफल र अन्तरक्रिया गर्ने, . प्रत्येक वर्ष नयाँ बालबालिकाका अभिभावकलाई बालबिकासबारे कम्तिमा एकदिने परिचयात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		- विद्यालय जान तयारी भएका बालबालिकालाई विद्यालयमा लैजाने र विद्यालयसंग परिचित गराउने, सहजकर्ताले केन्द्रको बालबालिकालाई त्रैमासिक वा चौमासिक रूपमा विद्यालय भ्रमण गराउने, - घर जानुअघि हरेक बालबालिका आफूले दिनभरि के सिकें भनी मूल्याङ्कन गर्न लगाउने, - त्रैमासिक रूपमा बालबालिकाको प्रगति मूल्याङ्कन गराउने। - केन्द्रको प्रगति प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा तयार गर्नुपर्ने, - व्यवस्थापन समितिबाट केन्द्रको प्रगति प्रतिवेदनमा प्रमाणित गराई सम्बन्धित	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		संस्थामा पेश गर्नुपर्ने, . सञ्चालित सबै केन्द्रहरूको छुट्टाछुट्टै प्रगति प्रतिवेदनहरूको फाइल खडा गर्नुपर्ने, . बालविकास केन्द्रको केन्द्र विवरण पुस्तिकाको व्यवस्था गर्नुपर्ने।	
	अभिभावक र समुदायले गर्ने सहयोग	अभिभावक र समुदायले गर्ने सहयोग अभिभावकले बालबालिकाका लागि खाजा, रुमाल, काड्योको व्यवस्था गर्ने, . बालविकास केन्द्रमा कम्तिमा वर्षको चारपटक उपस्थित भई सहजकर्तासँग बालबालिका बारेमा सोधपुछ कुराकानी गर्ने, . अभिभावकहरूले केन्द्रको लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्था गर्न सहयोग गर्ने, . केन्द्र व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने,	केन्द्रको विभिन्न सिकाइ क्रियाकलाप मा समुदायको र अभिभावक को संलग्नता हुनुपर्ने, . बालबालिका लाई उनीहरूको

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		समितिका सदस्यहरूले बालविकास केन्द्र व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम लिएको हुनुपर्ने, प्रारम्भिक बालविकास व्यवस्थापन समिति आफैले केन्द्र सञ्चालन भएनभएको अनुगमनको जिम्मा लिनुपर्ने, पूर्वप्राथमिक कक्षाको सम्बन्धमा, प्रधानाध्यापकले केन्द्र स्थापना सञ्चालन तथा अनुगमन गरी जिल्ला शिक्षाकार्यलयमा प्रतिवेदन पठाउनु हुनुपर्ने, पूर्वप्राथमिक कक्षाका विद्यालय प्रमुखले प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र व्यवस्थापनसम्बन्धी अभिमुखिकरण तालिम लिएको हुनु पर्नेछ,	रुचि र क्षमतालाई मध्यनजर राखी घरका कामकाजमा सहभागी बनाउन प्रोत्साहन दिने र वातावरणबाट सिक्ने मौका दिन वातावरणमा घुम्न खेल्न दिने।

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		प्रधानाध्यापकले बालविकास केन्द्रसम्बन्धी नीति नियम र बालविकास केन्द्रको पाठ्यक्रमअनुसार केन्द्र सञ्चालन गर्नुपर्ने,	
	बालबालिका को उमेर, सङ्ख्या, सिकाइ	- बालबालिकाको उमेर कम्तिमा ३ वर्ष पूरा गरेको हुनुपर्ने, - एउटा केन्द्रमा बढीमा २० देखि २५ जना बालबालिका मात्र राखिएको हुनुपर्ने, - बालबालिकाहरू एकआपसमा वा समूह-समूहमा खेलेर, कुरा गरेर र मनोरञ्जन गर्दै सिक्दै गरेको हुनुपर्ने, - बालबालिकाले बिभिन्न क्रियाकलाप र खेल आफैँले छानेर सिक्दै गरेको हुनुपर्ने, - सामग्रीहरू खेल्सकेपछि र चलाइसकेपछि ठीक ठाउँमा	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		राख्ने काममा बालबालिका नै संलग्न भएको हुनुपर्ने, • बालबालिकाको विभिन्न रुचि र प्रयासलाई सहयोग गर्नुपर्ने, • बालबालिकाहरूलाई केन्द्रमा साथीहरूबाट सुरक्षित अनुभव गराउने, • केन्द्र खुलेको दिनहरूबाट बच्चाहरूको औसत हाजिरी ७०% हुनुपर्ने।	
गुणस्तरीय केन्द्रका लागि आवश्यक वातावरण		• बालबालिकाको सङ्ख्या अनुरूप खेलौना र अन्य सिकाइ सामग्री पर्याप्त उपलब्ध गराएको हुनुपर्ने, • केन्द्रमा अभिभावकका लागि सूचना पाटीको व्यवस्था गरीएको हुनुपर्ने। साथै केन्द्रको लागि अभिभावकबाट आएका सुझाव राख्ने व्यवस्था पनि गरिएको हुनुपर्ने, • ठूला बालबालिकाले आफूमा भाइ	बालविकास सम्बन्धी जानकारी व्यक्तिको व्यवस्था र सो जानकारी व्यक्तिको र अभिभावक बीच

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		बहिनीलाई खेलौना बनाउने, खेलाउने र सिकाउने वातावरण हुनुपर्ने . अभिभावक तथा सुमदायका व्यक्तिहरूद्वारा केन्द्रको अनुगमन, निरीक्षण र भेटघाट गर्ने व्यवस्था गरिएको गर्नुपर्ने, • प्रारम्भिक बालविकास समितिले बालविकास केन्द्रको अनुगमन तथा बालविकासको सम्बन्धमा चासो राखिनु पर्ने, • बालविकासका लागि आवश्यक सहयोगमा समुदायलाई जानकारी र समुदायलाई सहयोग प्राप्त गर्ने वातावरण हुनुपर्ने, • केन्द्र वार्षिक कम्तिमा २२० दिन खुलेको हुनुपर्ने।	बालविकास का लागि आवश्यकता सम्बन्धी अन्तरक्रिया हुनुपर्ने, • बालविकास मा बालबालिका को स्तर, तथा बालबालिका सम्बन्धी मुद्दा र समस्या सम्बन्धी जानकारी हुनुपर्ने, • केन्द्रमा ठूला

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
			बालबालिका हरू साना बालबालिका को स्याहारमा संलग्न हुनुपर्ने।
प्रशासनीक व्यवस्था	शैक्षिक तथा अन्य सामग्रीहरू	केन्द्रको आय-व्ययको अभिलेख, बालबालिका भर्ना भएको, हाजिर भएको र छोडेको रेकर्ड व्यवस्थित हुनुपर्ने। - बालबालिकालाई आवश्यक मात्रामा समयमा खोप गराइएको अभिलेख राखिनु गर्नुपर्ने, - प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ता कम्तिमा २४० दिन उपस्थित हुनुपर्ने, - प्रारम्भिक बालविकाससम्बन्धी जानकारी प्राथमिक विद्यालय	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र वा पूर्व प्राथमिक कक्षा कार्यक्रमको सामाजिक लेखा परीक्षण गराउनु पर्ने,

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		नजिकैको जिल्ला शिक्षा कार्यालय र स्रोत व्यक्तिलाई दिनुपर्ने, · खपत नहुने सामग्रीहरू सहजकर्ता पाठ्यक्रम‘१, दराज‘१, गुन्द्री आवश्यकता अनुसार, बाल्टिन ‘१, गिलास ‘३, मग‘२, जग‘१, नेलकटर‘५, कैची‘१०, पंचिङ्ग मेसिन‘१, स्टापलर‘१, स्केल ‘२, ऐना‘१, बल्याकबोर्ड ‘१, टिन बाकस, बालबालिकाको लागि क्रियाकलाप रेकर्ड फाईल-२५, · खपत हुने सामग्रीहरू ः १, कार्वन पेपर १ जिस्ता , प्लेन पेपर ५ जिस्ता, साइन पेन ५ रङ्गका, रजिष्टरहरू (हाजिरी, मिटिङ माइनुट, जिन्सी, हिसाब किताब, फाइल), बच्चाको व्यक्तिगत फाइल, नाम कार्ड,	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		कपडाको पकेट चार्ट, पि.टि. खेलाउने डोरी	
	अभिलेख	- बालविकास केन्द्रको रेकर्ड, रजिष्टरलाई दुरुस्त राखी आवश्यक परेकाबेला सम्बन्धित व्यक्तिलाई प्रस्तुत गर्न सकिने व्यवस्था भएको, - केन्द्रमा प्राप्त सहयोग र केन्द्रमा खर्च हुने विवरणको अभिलेख देख्ने गरी राख्ने, - पाठ्यक्रम र स्रोत पुस्तिका प्रयोग गरी केन्द्रको दैनिक कार्यतालिका सञ्चालन गर्ने, - हरेक बालबालिकाहरूको व्यक्तिगत फायल स्थापना गरी उनीहरूको विकास प्रक्रिया र सिकाइ प्रगतिको अभिलेख राख्ने, - केन्द्रमा भर्ना गर्दा जन्म दर्ता लिइ फाइलिङ गर्ने, . हिसाब	

क्षेत्र	उप-क्षेत्र	न्यूनतम मापदण्ड	आदर्श मापदण्ड
		किताब दुरुस्त राखिएको हुनुपर्ने, · बैठकको निर्णय लेखिएको रजिष्टर, · विभिन्न संघसस्थासंग लेखापढी गरिएको फाइल · केन्द्र सञ्चालन स्वीकार्यको कागजपत्र	

७. बालविकास केन्द्र/पूर्वप्राथमिक कक्षाको प्रभावकारीताका लागि कार्यक्रम सम्बन्धी न्यूनतम मापदण्ड: बालविकास केन्द्र स्थापना गर्नु अघि जिल्ला शिक्षा कार्यालयले आफ्नो मातहतका विद्यालय निरीक्षक, स्रोतव्यक्ति र प्रधानाध्यापक मार्फत् समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र सञ्चालन गर्न अथवा विद्यालयमा पूर्वप्राथमिक कक्षा सञ्चालन गर्न निम्न प्रक्रियाहरू सञ्चालन गर्नुपर्नेछ।

- (क) समुदायमा कार्यक्रमको अभिमुखीकरण गर्ने तथा कार्यक्रमको व्यापक जानकारी गराउने,
- (ख) ३ र ४ वर्ष उमेर पुगेका बच्चाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने,
- (ग) समुदायमा केन्द्र व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने,
- (घ) विद्यालयमा पूर्वप्राथमिक कक्षाको निम्ति कक्षा व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने,
- (ङ) समितिको पहलमा स्थानीय सहजकर्ता छनौट गर्न लगाउने,

- (च) सहजकर्ताको निम्ति आवश्यक विशेषता र योग्यताको जानकारी दिने,
- (छ) प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र, पूर्वप्राथमिक कक्षा व्यवस्थापन समितिको तालिम दिने,
- (ज) केन्द्रको नीति नियम समिति आफैले तयार गर्न लगाउने,
- (झ) केन्द्रलाई विद्यालय र गाउँपालिकामा आवद्ध गर्न लगाउने,
- (ञ) केन्द्रको कोष स्थापना र व्यवस्था गर्ने र बैकमा खाता खोल्न लगाउने,
- (ट) केन्द्रको निम्ति स्थान, भवन वा कटेरो व्यवस्था गर्न लगाउने,
- (ठ) समितिले छनौट गरेको व्यक्तिलाई सहजकर्ताको आधारभूत तालिममा समावेस गराउने,
- (ड) केन्द्र सञ्चालन गर्न आवश्यक सामग्री सहयोग (शैक्षिक तथा खेलकुद) प्रदान गर्ने,
- (ढ) सहजकर्ताले गाउँमा केन्द्र सञ्चालन गर्ने। यदि पूर्वप्राथमिक कक्षा स्वीकृति गरेको भए विद्यालयमा छुट्टै एउटा कोठामा कक्षा सञ्चालन गर्ने बारे विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई जानकारी दिने,
- (ण) केन्द्रको सुपरिवेक्षण विद्यालय निरीक्षक, शिक्षा अधिकृतले वा प्रधानाध्यापकले प्रत्येक २ महिनामा १ पटक गर्ने,
- (त) अभिभावकहरूलाई बालविकास केन्द्रको बारेमा वर्षमा १ पटक अभिमूखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- (थ) सहयोगी कार्यकर्ताहरूबीच चौमासिक बैठक सञ्चालन गर्ने,
- (द) बैठक सञ्चालन सकेसम्म स्रोत केन्द्रमा सञ्चालन गर्ने,

- (ध) व्यवस्थापन समिति प्रतिनिधिहरूको चौमासिक बैठक स्रोत केन्द्रमा सञ्चालन गर्ने,
- (न) सहजकर्ता पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने,
- (प) उमेर पुगेका बालबालिकाहरू विद्यालय भर्ना गरेको छ, छैन अनुगमन गर्ने,
- (फ) केन्द्रको अभिलेख र प्रतिवेदनको व्यवस्थापन गर्ने,
- (ब) समुदायमा सञ्चालित बालविकास केन्द्रको प्रतिवेदन र अभिलेख विद्यालयमा समावेश गराउने,
- (भ) विद्यालयबाट बालविकास केन्द्रको अभिलेखलाई गाउँपालिकामा उपलब्ध गराउने र गाउँपालिकाबाट अभिलेख शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाईमा उपलब्ध गराउने।

८. बालविकास केन्द्रमा दैनिक गर्नुपर्ने न्यूनतम क्रियाकलापहरू:-

क्र.सं.	केन्द्रमा गरिने क्रियाकलाप
१.	स्वागत
२.	सरसफाई अवलोकन
३.	व्यायाम
४.	प्रार्थना
५.	दिसापिसाब गराउने
६.	घेरा समय
७.	हाजिरी
८.	समय र मौसम मिलाउने
९.	विषयवस्तु सम्बन्धी सामूहिक/समूह कृयाकलाप

क्र.सं.	केन्द्रमा गरिने क्रियाकलाप
	· गीत, · कथा, · अभिनय, · सिर्जनात्मक चाल · पूर्वसाक्षरता क्रियाकलाप, · बालबालिकाको मौलिक क्रियाकलाप
१०.	पुनरावलोकन/ठूलो समूहमा छलफल
११.	आराम
१२.	पूर्वसाक्षरता/क्रियाकलाप
१३.	सामुहिक स्वतन्त्र खेल, समूह खेल र स्वावलम्बन सीप विकास खेल
१४.	खाजा समय
१५.	बाहिरी खेल
१६.	पुस्तकालय तथा स्वतन्त्र लेखे क्रियाकलाप समय (पुस्तक प्रयोग गरेर कथा पढने)
१७.	बिदाई गीत

प्रमाणीकरण मिति: २०८३/०३/१२

आज्ञाले,
लोकेन्द्र बहादुर राई
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

